

ЮРИДИЧНИЙ

180
років

ФАКУЛЬТЕТ

Київський

університет

національний

імені

Тараса Шевченка

СУДОУСТРІЙ УКРАЇНИ

ВИДАВНИЦТВО ЮРІНКОМ ІНТЕР

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ

СУДОУСТРІЙ УКРАЇНИ

Підручник

За редакцією професорів
М. А. Погорецького, О. Г. Яновської

Київ
Юрінком Інтер
2015

Автори

- Гринюк В. О.**, канд. юрид. наук, доц. — п. п. 2.4, 2.7, 2.9 § 2 гл. 3 (у співавт. з Д. Б. Сергєєвою), п. п. 2.12, 2.14 § 2 гл. 3, гл. 5, 8;
Задоснко О. В., канд. юрид. наук — п. 2.8 § 2 гл. 3 (у співавт. з О. Г. Яновською);
Захарова О. С., канд. юрид. наук, доц. — гл. 6;
Кіресва П. О., канд. юрид. наук, доц. — гл. 10;
Костюченко О. Ю., канд. юрид. наук, доц. — п. п. 2.13, 2.17 § 2 гл. 3, гл. 11 (у співавт. з О. Г. Яновською), гл. 13 (у співавт. з Я. М. Романюком);
Крижанівський В. В., канд. юрид. наук, доц. — п. п. 2.18 § 2 гл. 3, гл. 8;
Куйбіда Р. О., канд. юрид. наук, доц. — п. п. 2.3, 2.5, 2.15, 2.19 § 2 гл. 3, гл. 4, §§ 1, 2 гл. 9, гл. 12;
Кучинська О. П., доктор юрид. наук, проф. — §§ 1, 2 гл. 3 (у співавт. з М. А. Погорєцьким), п. п. 2.1, 2.6 гл. 3;
Малюга В. І., канд. юрид. наук, доц. — гл. 1 (у співавт. з О. Г. Яновською), §§ 3, 4 гл. 9;
Молдаван В. В., канд. юрид. наук, проф. — додатки;
Плахотнік О. В., канд. юрид. наук — гл. 14;
Погорєцький М. А., доктор юрид. наук, проф. — передмова, §§ 1, 2 гл. 3 (у співавт. з О. П. Кучинською), §§ 4, 5 гл. 2 (у співавт. з О. Г. Яновською);
Романюк Я. М., канд. юрид. наук — гл. 13 (у співавт. з О. Ю. Костюченко);
Сергєєва Д. Б., канд. юрид. наук, с.н.с. — п. п. 2.4, 2.7, 2.9 § 2 гл. 3 (у співавт. з В. О. Гринюком);
Сиза Н. П., канд. юрид. наук, доц. — § 1 гл. 2;
Шибіко В. П., канд. юрид. наук, проф. — §§ 2, 3 гл. 2, п. п. 2.2, 2.16 § 2 гл. 3;
Шукліна Н. Г., канд. юрид. наук, проф. — п. п. 2.10, 2.11 § 2 гл. 3 (у співавт. з О. Г. Яновською);
Яновська О. Г., доктор юрид. наук, проф. — §§ 2, 3 гл. 1 (у співавт. з В. І. Малюгою), §§ 4, 5 гл. 2 (у співавт. з М. А. Погорєцьким), п. 2.8 § 2 гл. 3 (у співавт. з О. В. Задоснком), п. п. 2.10, 2.11 § 2 гл. 3 (у співавт. з Н. Г. Шукліною), гл. 11 (у співавт. з О. Ю. Костюченко).

Рецензенти

Ю. П. Аленін — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія», член-кореспондент НАПрНУ, заслужений юрист України;

О. В. Капліна — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального процесу Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», член-кореспондент НАПрНУ;

І. Є. Марочкін — кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», член-кореспондент НАПрНУ

*Рекомендовано до друку Ухвалою Науково-методичної ради
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
від 10.04.2014 р.*

*Рекомендовано до друку Науково-методичною радою
Національної школи суддів України
(протокол № 6 від 23.10.2013 р.)*

Зміст

Передмова	7
Перелік скорочень	8

Загальна частина

Глава 1. ПОНЯТТЯ ТА ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ. ПРЕДМЕТ, МЕТОД І ПРАВОВІ ДЖЕРЕЛА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СУДОУСТРІЙ УКРАЇНИ»	9
§ 1. Поняття та історичний розвиток судоустрою України	9
§ 2. Предмет і метод навчальної дисципліни «Судоустрій України», її зв'язок з іншими навчальними дисциплінами.	21
§ 3. Правові джерела навчальної дисципліни «Судоустрій України» <i>Питання для самоконтролю</i>	22 25
Глава 2. ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СУДОУСТРІЙ УКРАЇНИ»	26
§ 1. Право на справедливий суд	26
§ 2. Поняття правосуддя та його ознаки	36
§ 3. Поняття судової влади та її ознаки	41
§ 4. Поняття суду. Суд у системі органів державної влади	47
§ 5. Поняття судової системи	50
<i>Питання для самоконтролю</i>	53
Глава 3. ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ	54
§ 1. Поняття і система принципів організації та діяльності судів	54
§ 2. Характеристика принципів організації і діяльності судів	57
2.1. Здійснення правосуддя виключно судами	57
2.2. Доступність правосуддя.	59
2.3. Спеціалізація, територіальність та інстанційність	62
2.4. Незалежність суддів та їх недоторканність	68
2.5. Верховенство права.	73
2.6. Законність	77
2.7. Поеднання одноособового і колегіального розгляду справ	79
2.8. Участь народних засідателів і присяжних у суді першої інстанції	83
2.9. Гласність і відкритість судового процесу.	87

2.10. Рівність учасників судового процесу перед законом і судом	91
2.11. Змагальність	95
2.12. Диспозитивність	98
2.13. Забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень суду	102
2.14. Обов'язковість судових рішень	104
2.15. Державна мова судочинства	111
2.16. Підтримання державного обвинувачення в суді прокурором	113
2.17. Правова допомога при реалізації права на справедливий суд	118
2.18. Забезпечення доведеності вини (презумпція невинуватості)	120
2.19. Офіційне з'ясування обставин у справі як принцип адміністративного судочинства	122
<i>Питання для самоконтролю</i>	125
Глава 4. СУЧАСНА СИСТЕМА СУДІВ УКРАЇНИ.	127
§ 1. Характеристика сучасної системи судів в Україні.	127
§ 2. Порядок утворення судів	132
§ 3. Поняття судової ланки і судової інстанції	133
§ 4. Загальна характеристика судових ланок	136
§ 5. Загальна характеристика судових інстанцій	138
<i>Питання для самоконтролю</i>	145
Глава 5. СТАТУС СУДДІ.	146
§ 1. Поняття статусу судді	146
§ 2. Вимоги до претендентів на посаду судді	148
§ 3. Порядок призначення та обрання суддів	149
§ 4. Права та обов'язки професійного судді	153
§ 5. Спеціальна підготовка судді	155
§ 6. Гарантії незалежності судді	156
§ 7. Дисциплінарна відповідальність судді	158
§ 8. Звільнення судді з посади та припинення його повноважень	162
§ 9. Статус присяжних і народних засідателів	166
<i>Питання для самоконтролю</i>	171
Глава 6. ВИЩА КВАЛІФІКАЦІЙНА КОМІСІЯ СУДДІВ УКРАЇНИ	172
§ 1. Статус, завдання і повноваження Вищої кваліфікаційної комісії суддів України	172
§ 2. Склад Вищої кваліфікаційної комісії суддів України	173
§ 3. Організація роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України	175
<i>Питання для самоконтролю</i>	178

Глава 7. ВИЩА РАДА ЮСТИЦІЇ	179
§ 1. Статус, завдання і повноваження Вищої ради юстиції.	179
§ 2. Склад Вищої ради юстиції.	181
§ 3. Організація роботи Вищої ради юстиції.	185
<i>Питання для самоконтролю</i>	190
Глава 8. СУДДІВСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ.	191
§ 1. Поняття і завдання суддівського самоврядування	191
§ 2. Збори суддів	193
§ 3. Конференції і ради суддів	196
§ 4. З'їзд суддів України. Рада суддів України	198
<i>Питання для самоконтролю</i>	202
Глава 9. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	203
§ 1. Поняття і завдання забезпечення судової діяльності	203
§ 2. Державна судова адміністрація та її повноваження	205
§ 3. Апарат суду: його завдання і склад	208
§ 4. Особливості забезпечення діяльності Конституційного Суду України, Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів	219
<i>Питання для самоконтролю:</i>	223

Особлива частина

Глава 10. МІСЦЕВІ СУДИ.	224
§ 1. Місцевий суд — перша ланка судової системи	224
§ 2. Види і мережа місцевих судів.	224
§ 3. Повноваження місцевих судів	226
§ 4. Склад місцевого суду	230
§ 5. Голова місцевого суду, його заступник.	233
<i>Питання для самоконтролю.</i>	234
Глава 11. АПЕЛЯЦІЙНІ СУДИ	235
§ 1. Апеляційний суд, його місце в системі судів загальної юрисдикції.	235
§ 2. Види і мережа апеляційних судів	236
§ 3. Повноваження апеляційних судів.	237
§ 4. Склад апеляційного суду	240
§ 5. Голова апеляційного суду, його заступники	242
<i>Питання для самоконтролю.</i>	243
Глава 12. ВИЩІ СПЕЦІАЛІЗОВАНІ СУДИ	244
§ 1. Вищі спеціалізовані суди — вищі судові органи в системі спеціалізованих судів	244
§ 2. Повноваження вищих спеціалізованих судів.	245

§ 3. Склад вищого спеціалізованого суду	247
§ 4. Голова вищого спеціалізованого суду, його заступники	249
§ 5. Пленум вищого спеціалізованого суду	250
<i>Питання для самоконтролю.</i>	252
Глава 13. ВЕРХОВНИЙ СУД УКРАЇНИ	253
§ 1. Верховний Суд України — найвищий судовий орган у системі судів загальної юрисдикції	253
§ 2. Повноваження Верховного Суду України	254
§ 3. Склад і структура Верховного Суду України.	256
§ 4. Голова Верховного Суду України, його заступники	258
§ 5. Пленум Верховного Суду України	261
<i>Питання для самоконтролю.</i>	263
Глава 14. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ.	264
§ 1. Конституційний Суд України — єдиний орган конституційної юрисдикції.	264
§ 2. Повноваження Конституційного Суду України	266
§ 3. Склад і структура Конституційного Суду України	272
§ 4. Голова Конституційного Суду України, його заступники	275
§ 5. Процедура розгляду справ у Конституційному Суді України	276
<i>Питання для самоконтролю.</i>	278
Предметний покажчик	279
Додатки. Судові органи зарубіжних країн	281
Рекомендовані нормативно-правові акти та спеціальна література	313

ПЕРЕДМОВА

Судоустрій України належить до циклу фундаментальних і професійно-орієнтованих навчальних дисциплін, в якій вивчаються судоустрійні засади функціонування судів України як органів судової влади, що здійснюють правосуддя, а саме: поняття, предмет, система, правові джерела та основні її категорії, принципи організації і діяльності судів, система судів України та статус суддів, народних засідателів та присяжних, статус, завдання і повноваження Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої Ради юстиції, поняття і завдання суддівського самоврядування, особливості забезпечення діяльності судів, види, мережа, склад та повноваження місцевих судів, апеляційних судів, вищих спеціалізованих судів, Верховного Суду України та Конституційного Суду України.

Правосуддя є змістовною та організаційною стороною судової влади, яка в умовах розбудови України як правової демократичної держави потребує реформування відповідно до європейських стандартів її функціонування. Саме тому *метою навчальної дисципліни «Судоустрій України»* є комплексне осмислення шляхів розвитку та вдосконалення вітчизняного судочинства, опанування теоретичного підґрунтя для практичних дій щодо розроблення та впровадження європейських гуманістичних стандартів організації та функціонування судової гілки влади в Україні.

Навчальна дисципліна «Судоустрій України» ґрунтується на базі таких навчальних дисциплін, як теорія та історія держави і права, система судових, правоохоронних та правозахисних органів та практики їх застосування судами, органами прокуратури, слідчими органами, адвокатами.

Вивчаючи судоустрій України, слід керуватися програмою навчальної дисципліни, рекомендованими нормативними актами, навчальною та спеціальною літературою. У результаті вивчення курсу студенти мають:

— знати правові джерела та основні категорії навчальної дисципліни «Судоустрій України»; принципи організації і діяльності судів; систему судів України та статус суддів; статус, завдання і повноваження Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої Ради юстиції; поняття і завдання суддівського самоврядування; особливості забезпечення діяльності судів.

— уміти правильно тлумачити і застосовувати норми міжнародного та національного законодавства, самостійно поповнювати і поглиблювати свої знання, обґрунтовувати й відстоювати свою правову позицію, захищати права, свободи і законні інтереси громадян, юридичних осіб, інтереси держави і суспільства.

Навчальна дисципліна «Судоустрій України» поділяється на дві частини: загальну й особливу.

У Загальній частині підручника розглядаються основні, вихідні положення: поняття, предмет, система, правові джерела та основні ка-

тегорії навчальної дисципліни «Судоустрій України»; принципи організації і діяльності судів; система судів України та статус суддів; статус, завдання і повноваження Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради юстиції; поняття і завдання суддівського самоврядування; особливості забезпечення діяльності судів.

На основі цих фундаментальних положень в Особливій частині підручника вивчаються види, мережа, склад, структура та повноваження місцевих судів, апеляційних судів, вищих спеціалізованих судів, Верховного Суду України та Конституційного Суду України.

Вивчення курсу передбачає проведення лекцій, семінарських занять, індивідуальної роботи зі студентами. Для активізації процесу навчання застосовується також проведення семінарів-дискусій; метод мозкових атак для розгляду та обговорення проблемних та конфліктних ситуацій, пов'язаних із практичною юридичною діяльністю; кейс-метод з метою вирішення практичних завдань; презентації студентами реферативних досліджень; рольові ігри, направлені на закріплення та використання практичних навичок; а також банки візуального супроводження, а саме друківані, кадаскопічні та мультимедійні матеріали.

Автори підручника висловлюють щире подяку докторам юридичних наук, професорам Ю. П. Аленіну, О. В. Капліній та професору І. Є. Марочкіну за рецензування підручника й висловлені слушні зауваження та поради, які з вдячністю сприйняті та враховані у цьому виданні, а також колективу Національної школи суддів України за сприяння у підготовці підручника до друку.

Перелік скорочень

- ВАСУ** — Вищий адміністративний суд України
- ВГСУ** — Вищий господарський суд України
- ВККСУ** — Вища кваліфікаційна комісія суддів України
- ВРЮ** — Вища рада юстиції
- ВССУ** — Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ
- ВСУ** — Верховний Суд України
- ДСА** — Державна судова адміністрація
- ЄСПЛ** — Європейський суд з прав людини
- ЗДПЛ** — Загальна декларація прав людини
- ЗУ** — Закон України
- КЗПЛ** — Конвенція з захисту прав людини та основоположних свобод
- КСУ** — Конституційний Суд України
- МПГПП** — Міжнародний пакт про громадянські та політичні права
- РФ** — Російська Федерація
- СРСР** — Союз Радянських Соціалістичних Республік
- УРСР** — Українська Радянська Соціалістична Республіка